

Schlegel and Consequences of Indian Language and Wisdom on Linguistics

Bashir Seraji¹ | Abdollah Hemmati Golian²

1. Corresponding Author: PhD student in History and Civilization of Islamic Nations, Ferdowsi University, Mashhad, Iran, Email: bashir.seraji@um.ac.ir
2. Associate Professor of History and Civilization of Islamic Nations' department, Ferdowsi University, Mashhad, Iran

Article history: Received 27 February 2020; Received in revised form 27 February 2021; Accepted 28 February 2021

Abstract

Friedrich Schlegel is a German Orientalist who has contributed greatly to the linguistic and philosophical developments of nineteenth-century Europe and beyond by studying Sanskrit and revising the theories of people such as William Jones. His most important works include the book of Indian language and wisdom. This book, which deals with the origins of Hindu-European languages, plays an important role in the development of linguistics and the publication of Eastern literature in the West. Schlegel's attention to Hindi also led Orientalists to pay attention to the history of languages and to open a new chapter in Orientalism. However, in many studies Schlegel's role has been overlooked and his name has not been mentioned. The central question is how his work evolved in linguistics. Descriptive-analytical research has shown that Schlegel's work in this work has attracted the attention of many scholars and scholars by emphasizing the similarities of the origins of language, devising new methods in linguistics and proving the theories of earlier linguists.

Keywords: Friedrich Schlegel, Language and Wisdom, Orientalism, Sanskrit, Jones and Bupp

1. Introduction

Linguistics can be considered as a new science dating back to the beginning of nineteenth century. It was in this century that linguistics took on a scientific tone. The impetus for progress in this new discipline was the familiarity of European scholars with Sanskrit. As Westerners turned their attention to the East and travels to the East increased, learning Indian languages became especially important because Europe's economic ties with India were established sooner than other countries. In late eighteenth century, French and English orientalists began learning Sanskrit. They studied Sanskrit, the living language of sacred Hinduism texts, mainly from Indian scholars to acquaint European audiences with the knowledge of ancient India (Hemmati, 2007: 102). In nineteenth century, a new generation of orientalists emerged who believed that linguistics, namely historical analysis and comparison of languages, was the main tool for understanding Eastern themes. Thus, from the middle of nineteenth century onwards, modern tools and methods were introduced and new disciplines such as anthropology, sociology and history of science appeared (Lockman, 2004: 68).

Scientists studied the language of the Indian subcontinent and were surprised to find that there were several similarities between it and European languages and that the similarities were so high that did not seem to be accidental. Therefore, they detected the common origin of these languages and called them collectively "Indo-European". Long after that, research into Pahlavi (Middle Persian), Dari, Avestan, and Old Persian started, and it was even more surprising when they found that Persian and Indian languages were much closer to each other than Indo-European and that all had a common origin, so another branch known as "Indo-Iranian" was introduced. Some scholars believe that

Europeans made a mistake in this designation because all these languages should have been called Aryan languages (Junaydi, 2011: 13; Hall, 1984: 190).

In 1768, an Indian by the name of Gaston Cordox compiled a list of more than 200 similar words in Sanskrit and Latin; however, the list was published in 1808 and he was not able to register his name as the first scientist in this respect. Therefore, it was William Jones (1746-1794) who at the Third Annual Meeting of Asian Society of Calcutta in 1786 delivered a speech on similarities between Sanskrit and European languages (Nickel, 1985: 38). This lecture has been considered as prelude to a new discipline called linguistics and it has also been mentioned as one of the important developments in linguistics. Although the relationship between Sanskrit with some European languages had been mentioned before Sir William Jones, his discovery had a more profound nature and his works and expressive remarks inspired European interest for studying India (Robins, p. 134). After William Jones who just presented hypotheses about languages, a German scholar named Friedrich Schlegel demonstrated the similarity and kinship of Sanskrit, Latin, German, Greek, and Persian in a scientific work and presented several examples. This work led people such as Franz Boop, Rasmus Rask, Jacob Grimm, William Humboldt and others to pay more attention to the knowledge of India and Sanskrit and to specialize in each of Schlegel's theories and innovations in matters of linguistic kinship, phonology, grammar, etc. because Sanskrit presented appropriate answers that solved many Western problems, including the long-term romantic needs of Germany (Schwab, 13). The main question of the present paper is as follows: what are the consequences of Schlegel's work in the field of linguistics? The main goal of this study is to show the position and role of Schlegel in linguistic studies. It is necessary to examine the life and work of Schlegel given that his work contains new hypotheses and theories that have been relatively ignored despite influencing oriental studies and linguistics.

2. Research method

This research was done by descriptive-analytical method and showed that Schlegel in his work has been able to attract the attention of many experts and researchers in scientific and literary communities by emphasizing the similarity of lexical roots, inventing new methods in linguistics and proving the theories of linguists before him. The information and data of the present paper have been collected by bibliographic method.

3. Discussion

In 1808, Friedrich Schlegel published his famous book titled "On the Language and Wisdom of Indians or Hindus". In his book, Friedrich enthusiastically considered the kinship of Sanskrit with Persian, Greek, German and many other languages to be undeniable. With this book, Schlegel provided a scientific text suitable for scholars and elites. In fact, this work was originally meant to improve the criticism of his time and as a reaction against rationalism; however, Schlegel deconstructively entered an area that did not concern him. According to him, in this book, unlike his youth, Friedrich seeks balanced and pleasant magic, and in fact pursues spiritual life by believing in the occult (Schlegel, 1860: a).

Schlegel states that the aim of this work is to clarify the nature and roots of German language and how it can use the rich Indian literature and its hidden treasures. He intended to lay a solid foundation and structure so that future eras would certainly be associated with security and prosperity (ibid. 427). His main approach was to compare Hindi and Latin, but he used French, Portuguese, and so on wherever he could not express Latin roots in a few cases such as the Bengali dialect (ibid. 426).

After foreword, the author gives a general description of the Indian language, its roots, grammatical structure, main branch of languages, basis of language, Indian philosophy, wisdom and beliefs, historical ideas, poetry, migration of people, colonization, importance and purposes of studying the East and literature. No information is available on the German version of this work, which was translated into English in 1848 by E.J. Millington and published in the final section of Schlegel's collection. Winfred P. Lamén published the final part of this collection separately in 1967 (in India).

4. Conclusion

Schlegel's method revolutionized scientific research, especially linguistics and oriental studies. He started with words and proceeded with grammar and other aspects of language. While Schlegel based his work on the use of words and explicit evidence to delight minds and to not engage in scientific work, he not only conducted scientific research with detailed and comparative comparison of

languages but repeatedly engaged researchers in scientific work. Although the existence of Schlegel and his work has been relatively ignored, the role of his advice and research can be seen in the works of Boop and Grimm brothers. In an age known as Age of Thought, Schlegel created new ideas and was able to establish a connection between a large part of the human world by creating a connection between language, myth, history and archeology. Schlegel managed to bring linguistics into a new space and give it more depth by proving and strengthening the opinions of his predecessors and professors, as well as various innovations. One of the most important achievements of Schlegel's research was that he succeeded to attract the attention of orientalists to the field of linguistics .

5. References

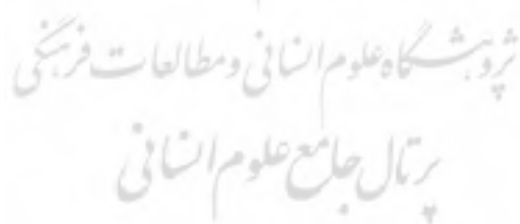
1. Abolghasemi, Mohsen. (1994). *History of Persian Language*, Tehran: Samt.
2. Ahmadi, Babak. (2017). *Treatise on History (Research in hermeneutics of History)*, Fifth reprint, Tehran: Nashr-e-Markaz.
3. Bernal, Martin. (1987). *Black Athens*, New Brunswick, New Jersey, Rutgers University Press.
4. Bix, Robert. (2010). *An introduction to comparative linguistics (Indo-European Languages)*. Translated by Esfandiar Taheri, Tehran: Samt.
5. Bowra, sir Maurice. (1973). *The Romantic Imagination*, oxford.
6. Carter, Adam. (1999). *Irony and Clerisy*, www.rc.umd.cdn/praxis/irony/iroytoc.html.5k.
7. Croft, W. (1990). *Typology and Universals*, Cambridge University Press.
8. Cuddon, J.A. (1984). *A Dictionary of Litery Terms*, Revised, penguin books.
9. Dososour, Ferdinand. *A brief theory of linguistics*. Translated by Seyed Zia-ud-Din
10. Elias, Johann., Schlegel, Karl Wilhelm Friedrich von. (1911). *Encyclopædia Britannica* (11th ed.). Cambridge University Press.
11. Furst, Lilian R. (1972). *Romanticism in perspective*, Macmillan st Martin's press.
12. Gobineau, Arthur. (2011). *Essai sur linegalite des races humains*, USA: domain.
13. Gombrich, E.H. (2005). *Alittle History of the world*, Translated by caroline mustill, New Haven and London: university Press.
14. Hall, Robert Anderson. (1984). *Language and linguistics*. Translated by Mohammad Reza Bateni. Tehran: Amirkabir.
15. Hess, Carlton. (1933). *The Political and Social History of Modern Europe*. New York: McMillan.
16. Hemmati Golian, Abdullah. (2007). *History of oriental studies (exploring the course of Islamic studies in the West)*. Mashhad, ACECR.
17. Hobsbawm, A.J. (2018). *The age of revolution*. Translated by AliAkbar Mahdavian, Tehran: Agah.
18. Jahiz. (1988). *Fakhr al-Sudan Alal Baydan*. Description and annotation by Abdul Amir Ali Mohanna, Beirut: Dar al-Hadathah.
19. Junaydi, Fereydoun. (2011). *Life and migration of Aryans based on Iranian narratives*. Sixth reprint. Tehran: Balkh Press.
20. Katia D. Hey, Alan Spit. (2014). *Schlegel brothers*. Translated by Seyed Massoud Hosseini, Tehran: Ghoghhus.
21. Köppel, Petra. (1994). *Pädagogischer Vergleich: Die deutschen Präpositionen und ihre Entsprechungen im Türkischen: Diplomarbeit*, Gießen.
22. Lockman, Zachary. (2004). *Contending visions of the Meddle East: The history and politics of orientalism*, Combridge university.
23. Martinet, Andre. (1954). *THE UNITY OF LINGUISTICS*, WORD, 10: 2-3, 121-125.
24. Natel Khanlari, Parviz. (1967). *Linguistics and Persian Language*. Tehran, Iran Culture Foundation Publications.
25. Nickel, Gerhard. (1985). *Einführung in die Linguistik: Entwicklung, Probleme, Methoden*, E.Schmidt, Berlin.
26. Poliakov, Leon. (1974). *The Aryan Myth: A History of Racist and Nationalistic Ideas in Europe*. New American Library.
27. Raghebi Moghadam, Mohammad. (2015). Hossein Naraghi. *Discussions on the origin of numbers*. Tehran: Times publications.
28. Rahnama, Touraj. (1999). *Green leaf (Commemoration of Analyse Ghahraman)*. Tehran: Athena Publishing.
29. Randall, Gerald. (1889). *The Cradle of Aryans*. London: McMillan Company.

30. Rines, George Edwin. (1920). publication: Böhme, Traugott, Schlegel, Karl Wilhelm Friedrich von. In *Encyclopedia Americana*.
31. Robins, R.H. (1967). *A Short History of Linguistic*, Longman Group, London.
32. Rostami, Mohammad. (2011). *Iranologists and Persian literature*. Tehran: Institute of Humanities and Cultural Studies.
33. Stanford, Michael. (2014). *An Introduction to research on history*. Translated by Masoud Sadeghi, Tehran: Samt.
34. Sternemann, R. Gutschmidt, K. (1989). *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, Akademie Verlag, Berlin.
35. Schlegel, Frederick von. (1860). *The Aesthetic and miscellaneous works*, translated E.j. Millington, London: Coven Garden.
36. Schlegel, Friedrich. (1823). *Sammtliche Werke*, Vienna, vol V.
37. Schwab, Raymond. (1984). *The Oriental Renaissance*, Translated by Patterson-Black and Reinking, New York: Colombia University Press.
38. Speight, Allen, Friedrich Schlegel. (2007). in the *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
39. Saeed, Edward. (1979). *Orientalism*. New York: Vintage Boxing.
40. Volk, René. *Name and nature of comparative literature*. Translated by Saeed Rafiei Khezri,
41. Wendt, Heinz. (1968). *Die Sprachen*, Fischer Lexikon. Frankfurt: M.
42. Zarrinkoob, Abdolhossein. (2013). *Literary criticism*. Tenth reprint, Tehran: Amirkabir.
43. Zomordian, Reza. (1967). What is linguistics? *Journal of Mashhad Faculty of Literature*. 4(2), 251-268.
44. <http://bjes.ir/post/Genesis11>. Adapted from the manuscript of “Old and New Testaments”. Unwin Brothers, London, 1904.

Cite this article Seraji, Bashir., Hemmati Golian, Abdollah. (2022). Schlegel and Consequences of Indian Language and Wisdom on Linguistics. *Journal of Subcontinent Researches*, 14(43), 105-124. DOI: 10.22111/jsr.2021.33475.2060

شلگل و پیامدهای اثر زبان و خرد هندیان بر زبان‌شناسی

بشیر سراجی^۱ | عبدالله همتی‌گلیان^۲

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران، ایمیل: bashir.seraji@um.ac.ir

۲. دانشیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

چکیده

فردریش شلگل یکی از شرق‌شناسان آلمانی است که با مطالعات سانسکریت و بازنگری نظریات افرادی چون ویلیام جونز، نقش فراوانی در تحولات زبان‌شناسی و فلسفی اروپای قرن نوزدهم و پس‌از آن داشته است. از آثار مهم وی می‌توان به کتاب «زبان و خرد هندیان» اشاره کرد. این کتاب که به ریشه زبان‌های هندواروپایی پرداخته، در رشد زبان‌شناسی و نشر ادبیات شرقی در غرب جایگاه بسزایی دارد. همچنین توجه شلگل به زبان هندی سبب شد تا شرق‌شناسان به تاریخ زبان‌ها نیز توجه کنند و باب جدیدی در زمینه شرق‌شناسی گشوده شود. باین‌حال در بسیاری از پژوهش‌ها نقش شلگل نادیده گرفته شده و نامی از وی به میان نیامده است. مسئله اصلی مقاله حاضر این است که اثر او چگونه توانسته در زبان‌شناسی تحول پدید آورد؟ نتیجه پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده، نشان داد که شلگل در این اثر با تأکید بر شباهت ریشه‌های زبان، ابداع روش‌های جدید در زبان‌شناسی و اثبات نظریه‌های زبان‌شناسان پیش از خود، توانسته است توجه بسیاری از صاحب‌نظران و پژوهشگران جوامع علمی و ادبی را جلب کند.

واژه‌های کلیدی: فریدریش شلگل، زبان و خرد، شرق‌شناسی، سانسکریت، جونز و بوپ

۱- مقدمه

زبان‌شناسی را می‌توان جزو دانش‌های تازه‌ای دانست که پیدایش آن به سرآغاز سده نوزدهم برمی‌گردد. در این سده است که زبان‌شناسی رنگ علمی به خود می‌گیرد. انگیزه پیشرفت در این دانش جدید، آشنایی دانشمندان اروپایی با زبان سانسکریت بود. هنگامی که غربی‌ها به شرق توجه کردند و سفرهای آن‌ها به شرق افزایش یافت، آموختن زبان‌های هندی برای آن‌ها دارای اهمیت خاصی شد؛ زیرا رابطه اقتصادی اروپا با هند زودتر از سایر ممالک برقرار شد. در اواخر سده هجدهم، شرق‌شناسان فرانسوی و انگلیسی یادگیری زبان سانسکریت را آغاز کردند. آنان سانسکریت را -که هنوز زبان زنده متون مقدس آیین هندو بود- عمدتاً از محققان هندی فراگرفتند تا بدین‌وسیله مخاطبان اروپایی را با دانش هند باستان آشنا سازند (همتی، ۱۳۸۶: ۱۰۲).

مطالعات شبه‌قاره، دوره ۱۴، شماره ۴۳، ۱۴۰۱، صص ۱۰۵-۱۲۴.

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۰

تاریخ ویرایش: ۱۳۹۹/۱۲/۰۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۰۸

استناد: سراجی، بشیر؛ همتی‌گلیان، عبدالله. (۱۴۰۱). شلگل و پیامدهای اثر زبان و خرد هندیان بر زبان‌شناسی. *مطالعات شبه‌قاره*، ۱۴(۴۳)، ۱۰۵-۱۲۴.

DOI: 10.22111/jsr.2021.33475.2060

ناشر: دانشگاه سیستان و بلوچستان

© نویسندگان

در سده نوزدهم، نسل جدیدی از شرق‌شناسان پدیدار شدند که معتقد بودند برای فهم عالمانه موضوعات شرقی، زبان‌شناسی یعنی تجزیه و تحلیل تاریخی و مقایسه زبان‌ها ابزار اصلی کار محسوب می‌شود؛ بدین‌گونه بود که از نیمه سده مزبور به بعد، وسایل و روش‌های مدرنی مطرح شدند و رشته‌های جدیدی از قبیل انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی و تاریخ علمی به وجود آمدند (Lockman, 2004: 68). آنان به بررسی و پژوهش در زبان شبه‌قاره هند پرداختند، با شگفتی فراوان متوجه این واقعیت شدند که نکات مشترک زیادی بین آن و زبان‌های اروپایی موجود است و این تشابهات آن‌قدر زیاد بود که اتفافی به نظر نمی‌رسید؛ بنابراین آن را از یک آبخور دانستند و «هندواروپایی» نامیدند. دیرزمانی پس از آن، پژوهش در زبان پهلوی (پارسی میانه)، فارسی دری، اوستایی و پارسی باستان شروع شد و شگفتی وقتی بیشتر شد که دانستند زبان‌های ایرانی و هندی بسیار نزدیک‌تر از هندواروپایی است و تمام این‌ها از ریشه واحدی برخوردارند، پس شاخه دیگری از این زبان را «هند و ایرانی» نام نهادند. برخی بر این باورند که اروپاییان در نام‌گذاری اشتباه کردند؛ زیرا می‌بایست به همه این زبان‌ها، زبان‌های آریایی نام می‌نهادند (جنیدی، ۱۳۹۰: ۱۳؛ هال، ۱۳۶۳: ۱۹۰).

در سال ۱۷۶۸م. فردی هندی به نام گاستون کوردوکس فهرستی تهیه کرد که بیش از دویست واژه مشابه در زبان‌های سانسکریت و لاتین را دربر داشت؛ ولی این لیست در سال ۱۸۰۸م. منتشر شد و نتوانست اولین کسی باشد که در این عرصه نام خود را ثبت کند؛ بنابراین این اقبال نصیب ویلیام جونز (William Jones: 1746-1794: شرق‌شناس انگلیسی) شد که سال ۱۷۸۶م. در سومین نشست سالیانه انجمن آسیایی کلکته، درباره شباهت‌های بین سانسکریت و زبان‌های اروپایی سخنرانی کرد (Nickel, 1985: 38).

جونز اظهار داشت که سانسکریت، یونانی و لاتین با یکدیگر، هم از لحاظ ریشه‌های افعال و هم از لحاظ صورت‌های دستوری، ارتباطی محکم‌تر از آن دارند که بتواند محصول تصادف باشند. او بر این نکته تأکید کرد که این سه زبان از سرچشمه‌ای یگانه هستند (The Works of Sir William Jones; vol.1.p.19-34؛ هال، ۱۳۶۳: ۱۹۰). جونز که با زبان‌های یونانی، لاتین و ایرانی آشنایی داشت، با مقایسه آن‌ها متوجه شباهت‌هایی بین ساختار واژگانی، دستوری و آوایی این زبان‌ها شد. او توانست با تحقیق و بررسی گذشته این زبان‌ها، وجود خویشاوندی آن‌ها را به محافل علمی انتقال دهد. او این مطلب را که زبان سانسکریت جامع‌تر از زبان لاتین و یونانی است، در سخنرانی خود اعلام کرد (Wendt, 1968: 78؛ ابوالقاسمی، ۱۳۷۳: ۸ و ۹).

برخی این سخنرانی را سرآغاز علم جدیدی به نام زبان‌شناسی دانسته‌اند و همچنین از آن به‌عنوان یکی از تحولات مهم در دانش زبان‌شناسی یاد شده است. اگرچه به رابطه زبان سانسکریت با پاره‌ای از زبان‌های اروپایی قبل از سر ویلیام جونز هم اشاره شد؛ اما کشف جونز طبیعتی عمیق‌تر داشت و آثار و بیان مطلوب او باعث تأثیرگذاری و علاقه‌مندی اروپاییان به مطالعه هند شد (Robins, 1967: p.134). همچنین به این نکته باید اشاره کرد که چنین جلساتی حاکی از تبادل اطلاعات محققان مختلف انجمن و تأکید بر انجام کار گروهی بود که در بهبود نتایج فعالیت‌های علمی انجمن بسیار ثمربخش بود.

۱-۱- بیان مسئله و سؤالات تحقیق

پس از ویلیام جونز که فقط فرضیاتی را درباره زبان‌ها مطرح کرده بود، ادیبی آلمانی به نام فریدریش شلگل (Friedrich Schlegel) به اثبات شباهت‌ها و خویشاوندی زبان‌های سانسکریت، لاتینی، آلمانی، یونانی، فارسی و... در اثری علمی و با شاهد مثال‌های فراوان پرداخت. این اثر سبب شد که افرادی مانند فرانتس بوپ، راسموس راسک، یاکوب گریم، ویلیام هومبولت و دیگران، به شناخت هند و سانسکریت توجه بیشتری کنند و به هریک از نظریات و ابداعات شلگل در مسائل خویشاوندی زبان‌ها، آواشناسی، دستور زبان و... به صورت تخصصی و جزئی‌تر بپردازند؛ زیرا سانسکریت شامل پاسخ‌های

مناسبی بود که بسیاری از مسائل غرب از جمله نیازهای بلندمدت رمانتیک آلمان را حل می‌کرد (Schwab, 1984: 13). سؤال اصلی مقاله حاضر این است که اثر شلگل در عرصه زبان‌شناسی چه پیامدهایی داشته است؟

۱-۲- اهداف و ضرورت تحقیق

هدف اصلی این مقاله، نشان دادن جایگاه و نقش شلگل در مطالعات زبان‌شناسی است. با توجه به اینکه اثر شلگل فرضیه‌ها و نظریه‌های جدیدی را دربر دارد و با وجود اینکه بر مطالعات شرق‌شناسی و زبان‌شناسی پس از خود تأثیرگذار بوده، کمتر مورد توجه قرار گرفته است؛ ضرورت دارد که زندگانی و اثرش مورد واکاوی قرار بگیرد.

۱-۳- روش تفصیلی تحقیق

پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر منابع کتابخانه‌ای انجام گرفته است. در این روش ابتدا ضمن معرفی فریدریش شلگل و بوم‌شناسی وی به آثار او و آنان که بر تفکرش تأثیرگذار بودند، پرداخته شده است. با اینکه اصل مطالعات و تحقیقات شلگل دارای نوآوری است، باین حال بخش اصلی این مقاله مرتبط با پیامدهای اثر او بوده که مورد بحث، بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

۱-۴- پیشینه تحقیق

بررسی‌های صورت گرفته بیانگر آن است که تاکنون مقاله‌ای پژوهشی به صورت تک‌نگاری و اختصاصی درباره شلگل و آثار او (حداقل در ایران) نوشته نشده و در آثار گوناگون، فقط سطرها و صفحاتی به او اختصاص داده شده است. در میان پژوهش‌های فارسی اثری که به شلگل و آثار او توجه کند، منتشر نشده است. حتی فتح‌الله مجتبابی که سابقه طولانی در پژوهش‌های زبان و هندشناسی دارد، در کتاب «نحو هندی و نحو عربی» (۱۳۸۴) به این شرق‌شناس و آثارش توجه نکرده و فقط به همانندی زبان هندی و عربی پرداخته است. او در این اثر، تأثیر یونانیان را بر شکل‌گیری نحو عربی نمی‌پذیرد. مدخل دایرة‌المعارف بریتانیکا، استنفورد و دانشنامه آمریکایی، اطلاعاتی اندک درباره زندگی شلگل آورده است. در آثاری که شرق‌شناسان را معرفی کرده‌اند، فقط شاب به فریدریش شلگل پرداخته که او نیز به اثر زبان و خرد هندیان و پیامدهای آن توجه خاصی نکرده است. عبدالرحمان بدوی، نجیب عقیقی و دیگران نیز گویی با شلگل آشنایی نداشتند. فردینان دوسوسور در مقاله «عنوان نظری اجمالی به علم زبان‌شناسی» سنجش و مقایسه زبان‌ها را منشأ و مبدأ زبان‌شناسی مقایسه‌ای (تطبیقی) و گرامر تطبیقی دانسته و نخستین افرادی که به این مناسبات پرداختند، جونز و بوپ می‌داند و نامی از شلگل در نوشتار او نیست (دوسوسور، ۱۳۴۴: ۳۹). در اینکه شلگل وامدار گذشتگانی چون جونز است، شکی نیست؛ همان‌گونه که نمی‌توان به مطالعات بوپ، بدون در نظر گرفتن شلگل پرداخت. در واقع شلگل و بوپ بدون کشف زبان سانسکریت نمی‌توانستند ابداعاتی انجام دهند. همان‌طور که افراد بعدی بدون ابداعات جونز، شلگل و بوپ نمی‌توانستند چیز جدیدی را ابداع کنند. باین حال بی‌توجهی برخی به شلگل و پیامدهای آثار او مایه تعجب است.

۲- زیست جهان فریدریش شلگل

فریدریش شلگل به سال ۱۷۷۲م. در خانواده‌ای سرشناس و اهل ادب در هانوفر متولد شد. پدر وی، لوتر یوهان آدولف شلگل در کلیسای مارکت کیرشه هانوفر، کشیش آیین پروتستان بود. فریدریش در میان پنج فرزند پسر خانواده، کوچک‌ترین بود. پدرش ضمن اینکه کشیش بود، دستی هم در ادبیات داشت. دای‌اش، یوهان الیاس، نمایشنامه‌نویس و نظریه‌پرداز در حوزه زیبایی‌شناسی بود و برادرش آگوست ویلهلم که پنج سال از او بزرگ‌تر بود، بعدها مترجم بزرگ آثار شکسپیر به زبان آلمانی و یکی از برجسته‌ترین منتقدان روزگار خود شد (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۱؛ Rines, 1920: 1).

شلگل بخش اعظم دوران کودکی خود را نزد عموی خود به‌سربرد. براساس اطلاعاتی که در دست است، او پسری منزوی با وضعیت جسمانی نامناسب بوده است. پس از نیمه‌کاره رهاکردن دوره کارآموزی، راه خود را برای ادامه تحصیل در دانشگاه

باز کرد. او پنج سال پس از برادرش ویلهلم، وارد دانشگاه گوتینگن (Göttingen) و سپس لایپزیک شد تا رشته حقوق بخواند؛ اما به پزشکی روی آورد و چندی بعد به تحصیل در رشته ریاضی، ادبیات و زبان‌های کلاسیک ادامه داد. با این حال گرایش و علایق فکری او بیشتر به طرف ادبیات، هنر و فلسفه بود که به سرعت در این عرصه رشد کرد.

در سال ۱۷۹۱م. برای تدریس به آمستردام رفت و در ۱۷۹۲م. با فریدریش هاردن‌برگ (نووالیس) آشنا شد که مشترکات زیادی در رابطه با فلسفه، تاریخ و تئوری ادبیات با هم داشتند. از ۱۷۹۴م. تحصیلات خود را به دلیل مشکلات مالی رها کرد. او نویسنده‌ای مستقل شد و زندگی خود را تماماً وقف کار آزاد ادبی کرد و در ابتدا بیشتر به ادبیات کلاسیک عهد عتیق پرداخت. سپس به درسدن (Dresden) و نزد خواهر خود رفت. طی چند سال بعدی مقالات اولیه متعددی در باب ادبیات یونانی نوشت (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۲). در مقاله «در باب مطالعه شعر یونانی» که در سال ۱۷۹۵م. به پایان رسید و در ۱۷۹۷م. چاپ شد، میان شیوه‌های ادبی باستانی و مدرن تمایز قاطعی نهاده بود. برخی این مقاله را مرحله اولیه و کلاسیک‌گرایانه زندگی فکری او تلقی می‌کنند (همان‌جا).

در ۱۷۹۶م. مدتی کار در نشریه آلمان، مخارج زندگی او را تأمین می‌کرد. در پایان این سال، به برادر خود آگوست در ینا (شهری در ایالت تورینگن آلمان) پیوست و با او که طی دو سال (۱۷۹۸-۱۸۰۰) سخنگو و راهنمای نهضت رمانتیک در آلمان بود، در تشکیل آنتنوم شرکت جست. نووالیس و شلایر مآخر نیز به این مجله کمک می‌کردند؛ تیک نیز آمد و فیشته (از بنیان‌گذاران ایدئالیسم آلمانی) و شلینگ فلسفه‌های خود را بر آن افزودند. در نهایت آن محفل را بعضی از زنان با استعداد که از لحاظ ماجراهای عاشقانه آزاد بودند، تکمیل کردند. فریدریش فون شلگل راهنمای فرهنگی آن جمع بود. او تقریباً یک سال در ینا ماند (Rines, 1920:1).

احتمالاً اوایل سال ۱۷۹۷م. پس از گفت‌وگو با فردریش شیلر، تصمیم انتقال به برلین را گرفت. او در آنجا با شخصیت‌های برجسته جنبش رمانتیک از جمله فردریش شلایر مآخر، هنریت هرتر، رائل وارننگن (لوین) و همسر آینده‌اش دوروتدا ویت (فایت) مندلسون، دختر موسی مندلسون و مادر فیلیپ ویت آشنا شد. او مدتی با شلایر مآخر هم‌اتاق بود و در شماری از طرح‌ها، همچون ترجمه محاورات افلاطون با وی همکاری کرد (Speight, 2007: 2). شلگل در سپتامبر این سال برلین را ترک کرد و به ینا رفت.

فریدریش در میان طرح‌هایی که برای نگارش تاریخ شعر کلاسیک در نظر داشت، تنها یک مجلد از این طرح که بنا بود عظیم‌تر باشد، در سال ۱۷۹۷ یا ۱۷۹۸م. با عنوان «تاریخ شعر یونانی و رومی» منتشر کرد (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۲؛ Rines, 1920:1). آشنایی شلگل با شعر رمانتیک قرون وسطی به این سال‌ها برمی‌گردد. او شروع تفکر هنری و ادبی خود را از تاریخ ۱۷۹۸م. و مجموعه عتیقه و متون کهن درسدن می‌داند (Schlegel, 1860: xviii, xix). او بعدها توانست این مجموعه را با توجه به ادبیات هندی و آثار باستانی هند بازخوانی کند. در ۱۷۹۹م. رمانی با عنوان «لوسینده» منتشر کرد که به صورت پرچم سرخی درآمد و به عقاید کهن تاخت و ضمن نگاه رمانتیک، دنبال آزادی کامل فردی بود (Elias, 1911: 1).

از اکتبر ۱۸۰۰ تا ۱۸۰۱م. درس گفتارهایی در باب فلسفه استعلایی در دانشگاه ینا ایراد کرد. هگل نیز که به تازگی به ینا آمده بود، در برخی جلسات درس گفتارهای وی حضور یافت؛ اما مجادله چشمگیری هست بر سر اینکه آیا هگل که در باقی زندگی‌اش رقیب سرسخت شلگل بود، از درس گفتارهای او مطلبی برگرفته است یا نه. بدون حتم نمی‌توان ادعا کرد که هیچ سودی برای هگل نداشته است (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۵-۷۴). برخی نیز اندیشه فلسفی ایدئالیست‌های آلمانی به‌طور خاص هگل را بر جنبش رمانتیک‌های آلمانی به‌ویژه شلگل تأثیرگذار دانسته‌اند (احمدی، ۱۳۹۶: ۱۲۵). شلگل تا دسامبر ۱۸۰۱م. در ینا ماند و عزیمتش در این برهه با نقطه عطف چشمگیری در تاریخ رمانتیسم یعنی پایان کار حلقه ینا و اعضای آن قرین شد. وی در سال ۱۸۰۲م. به پاریس رفت و در آنجا در سال ۱۸۰۳م. مجله‌ای به نام «اروپا» به راه انداخت و توجه ویژه‌ای به هنرهای

تجسمی داشت. از جمله شروحي بر نقاشی‌های موزه لور نوشت و ایراد مجموعه درس گفتارهایی در باب هنر و تاریخ هنر را آغاز کرد (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۵-۷۴).

زیر نظر الکساندر همیلتون و آنتوان لئونارد، در زمینه زبان سانسکریت و فارسی ادامه تحصیل داد. در مجله اروپا در مورد معماری گوتیک و استادان خود مطالبی منتشر کرد. سرانجام در حدود سال ۱۸۰۴م. با دورتا (دوروته) فایت ازدواج کرد. در همین سال به کولونی نقل مکان کرد. او در این شهر به مطالعه معماری گوتیک آلمانی پرداخت و درس گفتارهایی دربارهٔ بالندگی فلسفه ایراد کرد و به امید آنکه موقعیت علمی خود را تثبیت کند، به مقولهٔ فکری جدیدی یعنی مطالعهٔ کتب دینی سانسکریت و هندو رو آورد و توانست در سال ۱۸۰۸م، کتاب معروف خود را دربارهٔ زبان و خرد هندیان منتشر کند. شلگل که گفته شده در جوانی بی‌دین و فردگرا شده و مدتی به آیین پروتستان درآمده بود، در همان سال به همراه همسرش به کلیسای جامع کاتولیک روم (کلن) پیوست (زاموسکی، ۲۰۰۷: ۲۴۳-۲۴۲؛ Speight, 2007: 2). فریدریش، تبدیل مذهب خود را نوعی رجحان هنرمندانه و احساسات حاصل از کاتولیک می‌دانست. در واقع مطالعهٔ اندیشهٔ هندو، مهر و نشان تغییری مهم را بر سیر تحول اندیشهٔ دینی شلگل حک کرد. به علاوه مبین رویداد مهم دیگری یعنی تغییر کیش وی از مذهب پروتستان به کاتولیک در دورهٔ اقامت وی در کولونی بود (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۵).

وی به وین رفت و در سال ۱۸۰۹م. به‌عنوان دبیر دادگاه امپراتوری اتریش منصوب شد. در حدود سال ۱۸۱۰م. او یک دیپلمات و روزنامه‌نگار در خدمت مترنیخ صدراعظم اتریش بود. در نشر اعلامیه‌هایی علیه ناپلئون و ویرایش روزنامهٔ ارتش همراهی کرد. در آنجا در رابطه با زبان مجارستانی مطالعه کرد. در سال‌های ۱۸۰۹ تا ۱۸۱۵م. سخنرانی‌ها و آثاری در زمینهٔ تاریخ ادبیات از او به‌جامانده است. برای نمونه در سال ۱۸۱۱م. در وین دربارهٔ قرون وسطی به‌عنوان عصر طلایی ایمان و وحدت اروپا سخنرانی کرد. در سال‌های ۱۸۱۰ و ۱۸۱۲ سخنرانی‌هایی دربارهٔ تاریخ و ادبیات اروپا ایراد کرد؛ در این سخنرانی‌ها نظریه‌های خود را در مورد نقد و استادی ادبی بیان داشت و تجزیه و تحلیلی عالی از مکتب رمانتیسم به دست داد (Speight, 2007: 2).

احتمالاً فریدریش مطالعات ادبی و زبان‌شناسی خود را با برادرش در حدود سال ۱۸۱۱م. یعنی در زمانی که وی طی مدت کوتاهی در وین به او پیوسته بود، مورد بحث قرار داد. آوگوست که همکاری خود را با کریستیان هاینه در مورد زبان‌شناسی به یاد داشت، علاقهٔ خود را در آن زمینه بازیافت و شرکت آن دو برادر در مطالعات مربوط به سانسکریت، استوارترین و پایدارترین نتیجهٔ زندگی آن‌ها بود. دو برادر هرچند در بسیاری جهات با هم هم عقیده نبودند، با همکاری هم مطالعاتی در زمینهٔ سانسکریت و زبان‌شناسی انجام دادند. فریدریش ذهنی وقاد و خلاق، ولی نامتعادل و آشفته داشت. از آنجاکه برادرش ویلهلم ذهنی منظم و شیوهٔ تفکر دقیقی داشت، نظریه‌ها و دیدگاه‌های فریدریش را جمع‌بندی و ارائه می‌کرد؛ بنابراین به‌عنوان سخنگو و مفسر نظریهٔ رمانتیک آلمان شناخته شد (Furst, 1972: 42؛ زرین کوب، ۱۳۹۲: ۲/۴۲۸).

در سال ۱۸۱۴م. فریدریش در مقام عالی مسیح به شوالیه درآمد (زاموسکی، ۲۰۰۷: ۲۴۳-۲۴۲). در سال ۱۸۱۵م. پس از کنگرهٔ وین، وی مشاور سفارت اتریش در فرانکفورت بود؛ اما در ۱۸۱۸ به وین بازگشت و همکاری با برادر را در زمینهٔ مطالعات سانسکریت ادامه داد؛ چون آگوست بین سال‌های ۱۸۱۸ تا ۱۸۳۰م. با راه‌اندازی مجلهٔ کتابخانهٔ هندی، باب مطالعات سانسکریت را در آلمان گشوده بود (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۱۳). او یک دستگاه چاپ سانسکریت فراهم کرده و با آن نخستین نسخه‌های چاپی بهاگاوادگیتا (Bagavad Gita) (۱۸۲۳) و رامایانا (۱۸۲۹) را در اروپا چاپ می‌کرد (همان: ۱۸).

در سال ۱۸۲۰م. فریدریش مجلهٔ کاتولیک کنکوردیا (Concordia) (۱۸۳۰-۱۸۱۸م) را راه‌اندازی کرد. در این روزنامه، طرد عقایدی که وی طی اقامت خود در وین با حرارت از آن‌ها دفاع کرده بود، منجر به جدایی دائمی او از برادرش شد.

فریدریش همچنین سخنرانی‌هایی را در فلسفه زندگی خود (فلسفه زندگی) (۱۸۲۸م) و در فلسفه تاریخ (۱۸۲۹) در درس‌دن انجام داد. در سال آخر عمرش درس گفتاری در باب فلسفه زبان ایراد کرد که با مرگ وی در ۱۲ ژانویه ۱۸۲۹م. در درس‌دن، ناتمام ماند (همان: ۹۷).

۳- اثر زبان و خرد هندیان

در میان نویسندگان مسلمان به تقدم هندیان در نجوم، ریاضیات، پزشکی، شعر و ادبیات اشاره شده است (جاحظ، ۱۹۸۸: ۱۲۵). باین‌حال خوارزمی بود که اعداد را با سبک هندی و ده‌دهی به جهان ارائه داد، اما از آنجا که اروپاییان با ریشه زبانی این اعداد آشنا نبودند، آن را اعداد عربی خواندند (ر.ک: گامبریچ، ۲۰۰۵: ۱۲۲).

در سده هجدهم و نوزدهم که برای نخستین بار تقدم هندیان در بسیاری از دانش‌های مطرح مورد بحث قرار گرفت، برادران شلگل در جست‌وجوی عصر رمانتیک و صحنه‌های نو، به ادبیات ملل دیگر روی آوردند؛ چنانکه ویلهلم آثار شکسپیر را ترجمه کرد و فریدریش در باب زبان سانسکریت و متون هندیان به تحقیق پرداخت (Bowra, 1973: 34). باین‌حال هر دو برادر به زبان و حکمت سانسکریت توجه داشتند.

فریدریش اصولاً برای علم اساطیر احترام قائل بود و با تحقیقاتی که در ادبیات و افسانه‌های هند باستان به عمل آورد، این احترام افزایش یافت. این تحقیقات که در ۱۸۰۲م. در پاریس آغاز شد، منتهی به رساله‌ای عالمانه و ابتکاری شد که در برقراری زبان‌شناسی تطبیقی زبان‌های هندواروپایی سهمی بسزا داشت. شلگل این اثر را میوه مطالعات خود می‌داند که به زبان سانسکریت، ادبیات و پیشینه تاریخی هند اختصاص یافته بود (schlegel, 1860: 425).

فریدریش در سال ۱۸۰۸م. کتاب معروف خود را با عنوان «درباره زبان و خرد هندیان یا هندوها» (درباره زبان و فلسفه هندیان، زبان و خرد هندیان، زبان و خردمندی هندیان، زبان و حکمت هندیان: *dieber die Sprache und Weisheit der Indier*) منتشر کرد. او در کتاب خویش با شور و شوق فراگیر، خویشاوندی زبان سانسکریت با فارسی، یونانی و آلمانی و بسیاری از زبان‌های دیگر را انکارناپذیر دانسته است.

شلگل با این کتاب یک متن علمی مناسب برای اهل فن و نخبگان ارائه داد. در واقع این اثر در ابتدا برای بهبود ملامت‌های عصر او و به عنوان واکنشی در برابر عقل‌گرایی انجام شد. هرچند که شلگل ساختار شکنانه به محدوده‌ای ورود کرد که چندان به او مربوط نمی‌شد. او در مقدمه کتابش به زندگی مدرن به خاطر فشارهای سنگین زندگی و جریان مکانیکی بی‌رحم آن حمله می‌کند. او به اذعان خود در این کتاب، برخلاف دوران جوانی‌اش به دنبال جادوی متعادل و خوشایند و در واقع در پی زندگی معنوی با باور به غیب است (schlegel, 1860: a).

شلگل هدف خود را از این اثر، روشن شدن ماهیت و ریشه زبان آلمانی عنوان می‌کند و اینکه این زبان چگونه می‌تواند از ادبیات غنی هند و گنجینه‌های پنهان آن استفاده کند. او قصد داشت بنیاد و ساختار محکمی ایجاد کند تا دوره‌های آینده به‌طور قطع با امنیت و شکوفایی همراه شود (همان: ۴۲۷). روش اصلی کار او این بود که هندی و لاتین را مقایسه کند؛ اما هر جا که مانند لهجه بنگالی در موارد کمی نمی‌توانست ریشه لاتین را بیان کند، از زبان‌های فرانسوی و پرتغالی و... استفاده می‌کرد (همان: ۴۲۶).

نویسنده پس از مقدمه به توضیحاتی عمومی درباره زبان هندی‌ها، ریشه‌ها، ساختار دستوری، شعبه اصلی زبان‌ها، مبنای زبان، فلسفه و حکمت هند، اعتقادات هندی، ایده‌های تاریخی، شعر، مهاجرت ملل، استعمار، اهمیت و اهداف مطالعه شرق و ادبیات پرداخته است. اطلاعاتی از نسخه آلمانی این اثر در دست نیست. اثر مزبور در سال ۱۸۴۸م. توسط خانم میلینگتون (E.J. Millington) به انگلیسی ترجمه و در بخش پایانی مجموعه آثار شلگل منتشر شد. وینفرد پ. لامن، بخش پایانی این مجموعه را در سال ۱۹۶۷م. (در هند) به صورت مجزا چاپ کرد.

۴- منابع مکتوب و حامیان فکری اثر زبان و خرد هندیان

اثر زبان و خرد هندیان پیشینه گسترده‌ای دارد که هر یک به‌جای خود می‌تواند منبع این اثر محسوب شود. در واقع منابع شلگل به آثار مکتوب و نسخ خطی محدود نشده است؛ زیرا که او اندیشه صاحب‌نظران گذشته، آثار باستانی و هنری را پیشینه اثر خود دانسته است. با این حال او به بسیاری از آثار مکتوب پیش از خود و زمانه خود رجوع کرده و از متخصصان عصر خود بهره برده است.

افلاطون، شاعران سنتی یونان و وینکلن تاریخ‌نگار هنر و دیرینه‌شناس هلنیست برجسته آلمانی، جهان ذهنی شلگل را در هفده‌سالگی تحت تأثیر قرار دادند (Schlegel, 1860: xviii)؛ بنابراین می‌توان آثار و نظریه‌های آن‌ها را نخستین منبع اثر او دانست.

شلگل در مجموعه‌ای کهن به نام «Mengsische Abgüsse» (کاسه‌های گچ از مجسمه‌های عتیقه ساخته شده تحت هدایت رافائل منگ و در حال حاضر در کاخ سلطنتی درسدن، تحت گالری) با تصاویر خدایان و قهرمانان باستانی آشنا شد. به گفته شلگل تصاویر با او صحبت می‌کردند و او در خواب هم انتظار چنین تصوراتی نداشت و این برداشت‌ها بود که پایه و اساس تحقیقات کلاسیک او در سال‌های بعد شد (Schlegel, 1860: xix). در ۲۶ سالگی (۱۷۸۹) که با نقاشی‌های گالری درسدن آشنا شد، بر ذهن او تأثیر گذاشت. بررسی مجموعه بزرگ لوور نیز منجر به مطالعات معماری گوتیک و هنر مسیحی توسط او شد.

اثر زبان و خرد هندیان نشان می‌دهد که شلگل بر آثار جونز و ترجمه‌های او از آثار شاعران هندی احاطه داشته و آن‌ها را مطالعه کرده است. برای این کتاب، مبانی مقدماتی زبان، به‌ویژه دستور زبان و واژه‌شناسی سانسکریت آماده شد. علاوه بر این از رامایانا، بهاگوادگیتا، کتب قانونی و حقوقی، یک کپی از اثر شاکونتلا (اثر کالیداس که در ۱۷۸۹م. توسط جونز به آلمانی برگردانده شد و عمیقاً در هر دو گوته و نیز از طریق برادران شلگل، در تمام جنبش رمانتیسم مؤثر افتاد) که در آن کاراکترهای بنگالی توصیف شده و بسیاری از کتب دیگر و نسخه‌های خطی در دیوان نگاری هندیان، قطعه‌هایی ارائه شد (همان: ۴۲۶ و ۴۲۷).

شلگل مطالعات ادبیات هند را مستلزم اهمیت دادن به آثاری می‌داند که توسط پژوهشگران این عرصه در قرن ۱۵ و ۱۱۶م صورت گرفت. او ایتالیایی‌ها و آلمانی‌ها را پیشگام این عرصه می‌داند (همان: ۴۲۷). بی‌شک خود نیز از آثار آنان استفاده کرده است.

شلگل به نویسندگان آلمانی که با آن‌ها آشنا شده و از آثارشان استفاده کرده اشاره می‌کند. به تعبیر او این‌ها افرادی هستند که ادبیات هندی را شخم زدند و استعداد خود را وقف ادبیات هند کردند. او اولین نفر از هاینریش نات (Heinrich Noth) نام‌برده که در سال ۱۶۶۴م. برای تحقیق درباره سانسکریت با برهمن‌ها ارتباط گرفته بود. دومین نفر، ژزویت هانگلدن (Jesuit Hanxleden) است که در سال ۱۶۹۹م. به هند سفر کرد و بسیاری از آثار درباره شعر و نشر قدیمی هندی و زبان عمومی مالاباری را علاوه بر فرهنگ لغات و دستور زبان گردآوری کرد. سومین فرد، پائولونیوس بارتولومه است که راجع به نوشته‌های باستانی هند کار کرده و به آثار و دست‌نوشته‌های هانگلدن مراجعه کرده است. نفر چهارم، کاپیتان ویلفرد آلمانی است که او نیز در انجمن بریتانیایی کلکته، مجموعه‌ای را منتشر کرده است. همچنین شلگل به برادرش چارلز اشاره می‌کند که در سال‌های پایانی عمرش سفرهای زیادی به هند داشت و در مرادده‌های خود با بومیان، تحقیق درباره ادبیات و نبوغ مردم هند را آغاز کرد که با مرگ زودرس او خاتمه یافت (همان: ۴۲۸). بعید نیست که شلگل کار برادر را ادامه داده و از تحقیقات او استفاده کرده باشد.

به گفته شلگل، ویکنز و جونز به وقایع تاریخی که تا آن زمان برایش مبهم بودند، دریچه‌ای باز کردند (همان: ۵۲۵-۵۲۴). او اطلاعاتی که در اثر زبان و خرد هندیان آورده، مدیون الکساندر همیلتون (عضوی از انجمن انگلیسی کلکته) می‌داند. همیلتون که استاد لهجه‌های فارسی و هندی در لندن بود، با راهنمایی‌هایش در طول سال‌های ۱۸۰۳ تا ۱۸۰۴م. شلگل را اقتناع کرد، حتی پس از پایان اثر آن را داوری و اصلاحاتی در آن اعمال کرد (همان: ۴۲۶-۴۲۵).

همسر دوم شلگل که متخصص فلسفه بود، در تجسّسات فلسفی و زبان‌شناسی همراهی‌اش کرد. او تکمیل کارش را از طریق لطفی می‌داند که توسط لانگلز، مسئول نگهداری اسناد شرقی در کتابخانه سلطنتی به او شد. ظاهراً مبلغی مسیحی نیز که نامش را ذکر نکرده، کمک‌هایی به او کرده است (همان‌جا).

۵- افراد متأثر از اثر شلگل

۱-۵- فرانتس بوپ (Bopp, Franz, ۱۷۹۱-۱۸۶۷).

بوپ پس از آشنایی با اثر شلگل و مطالعه آن، تصمیم گرفت برای تحقیق درباره زبان‌های سانسکریت، فارسی، عبری و عربی به پاریس سفر کند. در ۱۸۱۶م. از پاریس به آلمان بازگشت و از ۱۸۲۱ تا ۱۸۶۴م. استاد زبان‌ها و ادبیات شرقی و زبان‌شناسی همگانی در دانشگاه برلین بود. او حدود نیم‌قرن به پژوهش درباره دستور زبان تطبیقی زبان‌های هندواروپایی پرداخت و با مقایسه زبان سانسکریت با ایرانی، سلتی، اسلاوی، لیتوانی، یونانی، لاتینی، ژرمنی، تلاش کرد که ثابت کند نظام دستوری زبان‌های متعدد ریشه مشترکی دارند که بر پایه زبان سانسکریت استوار هستند و این امر را اثبات کرد (Schwab, 1984: 179). رستمی، ۱۳۹۰: ۴۱۳). در واقع هرچند او مانند شلگل نکوشید تا اشتراک همه جوانب زبان‌ها را اثبات کند؛ اما دقیقاً چیزی را اثبات کرد که اولین بار توسط شلگل پی‌ریزی شد. در واقع بوپ سعی کرد تا کار نیمه‌تمام شلگل را در زمینه دستور زبان تطبیقی به پایان برساند. وی در سال ۱۸۱۶م. کتابی درباره نظام صرفی کلمات منتشر کرد که در آن مسئله خویشاوندی زبان‌های یادشده را نشان داد (Nickel, 1985: 40; خانلری، ۱۳۴۷: ۴۷). اصطلاح هندواروپایی را اولین بار بوپ رواج داد. پیش از آن زبان‌شناسان آلمانی اصطلاح هند و ژرمنی و زبان‌شناسان انگلیسی اصطلاح آریایی یا هند و هیتی را به کار می‌بردند (پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۴۳-۳۹؛ ابوالقاسمی، ۱۳۷۳: ۱۱). به نظر می‌رسد اگر شلگل به مشابَهت هندی و اروپایی به‌صورتی دقیق‌تر از جونز نمی‌پرداخت، این اصطلاح توسط بوپ خلق نمی‌شد یا دیرتر ایجاد می‌شد.

۱-۵- هومبولدت (Wilhelm von Humboldt) دسته‌بندی زبان‌ها را بر پایه پژوهش‌های زبان‌شناختی شلگل مورد بررسی قرار داد و خویشاوندی گروه‌های مختلف زبانی را تأیید کرد. او به‌طور شگفت‌انگیزی تحت تأثیر کارهای بوپ بود.

۲-۵- راسموس راسک (Rasmus Rask) در سال ۱۸۱۸م. ویژگی‌ها و تفاوت‌های آوایی برخی از زبان‌های هندو-اروپایی را مشخص کرد.

۳-۵- یاکوب گریم (Jacob Grimm) در سال ۱۸۱۹م. دستور تطبیقی زبان‌های ژرمنی را به تحریر درآورد که در نتیجه این بررسی درباره همخوان‌ها به «قانون گریم» شهرت یافت (رهنما، ۱۳۷۸: ۱۲).

۶- مطالعات زبان و ادبیات در نظر شلگل

به گفته شلگل، مطالعات در خصوص ادبیات و زبان هند با وجود غنای فراوان، مزایا و پیامدهای زیادی دارد که در فصل آخر کتابش به آن پرداخته است و این کار را هدف اصلی رساله‌اش می‌داند. او عقیده دارد که این مطالعات کمک‌های ارزشمندی به مطالعات شرقی، باستان‌شناسی و زبان‌شناسی می‌کند (schlegel, 1860: 515)، بنابراین توصیه می‌کند که باید نظرات مردانی که نخستین بار در قرن‌های ۱۵ و ۱۶م این مطالعات را زنده کردند، دنبال شود. او زبان و حکمت را جدا از هم نمی‌داند و تأکید می‌کند که دانش بدون زبان غیرممکن است؛ بنابراین هر شاخه از علم به‌هم پیوسته و یک بدن غیرقابل تفکیک است (همان: ۵۲۳-۵۲۱).

۷- ابداعات شلگل در اثر زبان و خرد هندیان و پیامدهای آن

۷-۱- کشف ریشه واژه رمانتیک و واردکردن آن به ادبیات اروپا

فردریش شلگل نخستین کسی است که به واژه رمانتیک توجه کرد. او این واژه و نام شهر «رُم» را برگرفته از واژه هندی دانسته است. فریدریش، رُم یونانی را به ریشه هندی آن یعنی رومو یا روموتی یا روتی (Romo, Romoti, Roti) برمی‌گرداند. به گفته او این واژه‌ها به معنای شادی و لذت هستند که شادی یک فاتح یا قهرمان در اشعار قدیمی با واژه «راما» به کرات تکرار شده و مطابقت زیبایی با جشن قهرمانی (hero celebrated) دارد (همان: ۴۳۵).

علاوه بر این او نخستین کسی است که اصطلاح «رمانتیک» را وارد فضای ادبی کرده است (Cuddon, 1984: 587). شلگل که یکی از بنیان‌گذاران جنبش ادبی رمانتیسم و از برجسته‌ترین رواج‌دهندگان فلسفه این جنبش است، نقش برجسته‌ای در برآیند ادبیات تطبیقی و زبان‌شناسی مدرن ایفا کرد. بر اثر مطالعات زبان‌شناسی، شرق‌شناسی عالمانه گسترش یافت. این توسعه غالباً در اموری همچون رشد تعداد آثار ترجمه‌شده از زبان‌های شرقی به اروپایی، ازدیاد مطالعات تحقیقی درباره فرهنگ و تمدن و تاریخ و پیدایش مؤسسات علمی ملی و بین‌المللی که همسو با هم به فعالیت می‌پرداختند، تجلی پیدا کرد. این امور باعث شد تعداد زیادی از هنرمندان، نویسندگان و متفکران غربی به موضوعات شرقی دل‌بستگی پیدا کنند که در دهه‌های نخستین سده نوزدهم از آن در هنر و ادبیات اروپایی با عنوان جنبش رمانتیک یاد می‌شود (همتی، ۱۳۸۶: ۱۰۵).

۷-۲- آغازگر زبان‌شناسی به صورت علمی و دارای چهارچوب

زبان‌شناسی با وجود تاریخ حدود یک‌صد ساله‌اش، در طول قرن‌های متمادی مورد توجه دانشمندان بوده است؛ اما به صورت علمی مستقل و با موضوعات اساسی، در قرن نوزدهم و بیستم مطرح شد. این کار ابتدا توسط شلگل و با مقایسه صورت‌های گوناگون واژه‌ها اعم از اسامی، افعال، مصادر، ضمائر، آواها و... صورت گرفت. این علم که در آن مقطع «فیلولوژی» خوانده می‌شد، توسط بسیاری از افراد به تبعیت از روش رده‌بندی شلگل دنبال شد و وسعت پیدا کرد. از رهگذر فضای علمی و باز فیلولوژی افراد متأثر از شلگل، به گشودن اسرار تاریخی زبان و حل معماهای زبانی همت گماشتند. خط‌ها و زبان‌های فراموش‌شده کهن، بازخوانی و روندهای تحولی زبان‌ها در طول تاریخ باز پیموده شد؛ در نتیجه، دنباله‌روان شلگل توانستند قوانین ناظر بر روندهای تحول زبان را بازیابی کنند و با بازسازی پیوند زبان‌ها آن‌ها را در خانواده‌های گوناگونی جای دهند (بیکس، ۱۳۸۹: ۶۶-۳۹). شلگل نخستین بار به شیوه پژوهش علمی و دانشگاهی به زبان پرداخته است. او واژگان (Vocabulary) و ریخت (Morphic) را مورد بررسی قرار داده که در واژه‌شناسی به آواشناسی (Phonic) و معناشناسی (Semantics) پرداخته و در ریخت‌شناسی به دستور (Syntax) و لهجه‌ها (Pragmatics) توجه کرده است.

۷-۳- رده‌شناسی طبقه‌بندی (دسته‌بندی رده‌شناختی یا دسته‌بندی نوعی)

رده‌شناسی طبقه‌بندی زبان‌ها که در سده بیستم موضوع پژوهش‌های زبان‌شناسان قرار گرفت، به نظر می‌رسد که از طبقه‌بندی فریدریش شلگل در کتاب زبان و خرد هندیان اقتباس شده است (۴۳۶، ۴۳۶، ۴۴۸: schlegel, 1860; رهنما، ۱۳۷۸: ۱۲). موضوع اصلی رده‌شناسی طبقه‌بندی، خصوصیات شبه‌جهانی زبان‌هاست. این نوع رده‌بندی از نظر قدمت، اولین شکل رده‌شناسی در زبان‌شناسی مدرن است که در قرن نوزدهم شروع شد و بنیان‌گذار اصلی آن شلگل است. وی نخستین بار سعی کرد زبان‌ها را براساس واژگان آن‌ها دسته‌بندی کند و دو دسته زبان‌های ترکیبی و تصریفی را مشخص کرد. سپس برادرش یک دسته دیگر با عنوان زبان‌های بدون ساختار را به این دسته‌بندی افزود (Sternemann and Gutschmidt, 1989: 77; Croft, 1990: 27; schlegel, 1860: ۴۴۸، ۴۴۶، ۴۳۶).

دسته‌بندی برادران شلگل سبب شد تا دیگران طبقه‌بندی آن‌ها را تصحیح و تکمیل کنند، از جمله هومبولت که دسته‌ای دیگر به نام زبان‌های پیوسته را برای بررسی زبان‌های آمریکای شمالی اضافه کرد (Koppel, 1994: 4). در تداوم چنین مطالعاتی زبان‌شناسی مقابله‌ای یا تطبیقی - تاریخی (Linguistics Historical) مطرح شد.

۷-۴- زبان‌شناسی مقابله‌ای یا تطبیقی - تاریخی

زبان‌شناسی مقابله‌ای یا زبان‌شناسی تطبیقی - تاریخی به دنبال اثبات رابطه خویشاوندی زبان‌ها بود که بیشتر به تغییر شکل و آوای واژه‌های مشابه در گذر تاریخ توجه می‌کرد. هرچند شلگل مبدع این روش نبود، اما نخستین کسی بود که پس از جونز آن را مورد توجه قرار داد و به امثال بوپ منتقل کرد. آثار جونز بدون اینکه خود اذعان کند، در حیطه زبان‌شناسی مقابله‌ای شناخته می‌شوند که در آن زمان علاقه زبان‌شناسان را نسبت به این موضوع برانگیخت و منجر شدند تحقیقات بسیاری برای بازسازی زبان اولیه صورت بگیرد (Nickel, 1985: 38). از زمان جونز به بعد رابطه خویشاوندی بین زبان‌های سانسکریت، یونانی، لاتین و گوتی کشف شد و بدین ترتیب زبان‌شناسی تطبیقی - تاریخی پا به عرصه وجود گذاشت که یافته‌های یکی از پایه‌های زبان‌شناسی نوین به‌شمار می‌رود؛ بنابراین از قرن نوزدهم مقایسه زبان‌ها به صورت اصولی شروع شد. از پیشگامان این عرصه، فریدریش شلگل است که راه را برای زبان‌شناسی مقابله‌ای هموار کرد. در واقع وی با مطالعاتش، راه را بر سه حیطه پژوهشی هندشناسی، زبان‌شناسی مقابله‌ای و رده‌شناسی زبان گشود (Sternemann/ Gutschmidt, 1989: 128). شلگل در اثر زبان و خرد هندیان کار خود را بازخوانی و بازسازی پدیده‌های تاریخی از طریق زبان‌شناسی دانسته است. او حتی با این روش ادعا داشت که گذشته هنر مسیحی و گوتیک را نیز بازسازی می‌کند. به گفته او بازخوانی گذشته و به‌کارگیری زبان‌شناسی تطبیقی - تاریخی توسط وی، از زمانی که با آثار محققان پرکاری چون ویکینز و جونز آشنا شد، اوج گرفت (۲۵، Schlegel, 1860: xx). او عقیده داشت که شباهت‌شناسی عام و خاص زبان‌ها باید به وسیله مطالعات تاریخی به اثبات برسد (همان: ۳۰).

پس از شلگل، فرانتس بوپ ایده‌های او را گرفت و تکامل بخشید. بوپ در کتاب معروفش با عنوان «دستگاه صرف زبان سانسکریت در ارتباط با یونانی، لاتین، فارسی و زبان‌های ژرمنی»، به مقایسه زبان‌های هندواروپایی پرداخت و سعی کرد که خویشاوندی این زبان‌ها را کشف کند. این کتاب، او را به بنیان‌گذار زبان‌شناسی مقابله‌ای تبدیل کرد و موجب شد که سال ۱۸۱۶م. به‌عنوان یک تاریخ مهم در زبان‌شناسی شناخته شود. کار بوپ این است که زبان‌های هندواروپایی را در همه حیطه‌های دستوری مقایسه و بدین ترتیب شالوده یک علم نوین را پایه‌ریزی کرد (Nickel, 1985: 40).

۷-۵- زبان‌شناسی تطبیقی (برابر Comparative philology انگلیسی و Grammaire comparee فرانسوی)

فریدریش شلگل پیشگام در زبان‌شناسی تطبیقی بود و اهمیت ویژه‌ای برای مطالعه مقایسه‌ای زبان یا زبان‌شناسی تطبیقی قائل شده است. به گفته او این نوع مطالعه در تبیین و توصیف ریشه‌های تاریخی و پیشرفت ملت‌ها و مهاجرت‌های اولیه‌شان اطلاعاتی غنی فراهم خواهد آورد (Schlegel, 1860: 429). او خطاب به آن‌هایی که به مطالعه زبان اشتغال دارند، تطابق‌های بی‌شمار زبانی را حتی در بخش‌های بسیار ساده و پایه‌ای گفتار قابل‌ردیابی دانسته است (همان: ۳۱). شلگل با به‌کارگیری روش مطالعه تطبیقی زبان‌ها، در ابتدا ادعا می‌کند که به وسیله مقایسه زبان هندی با دیگر زبان‌ها اثبات می‌شود که زبان هندی قدیمی‌تر است و خاستگاه دیگر زبان‌هاست. به گفته او، علاوه بر زبان‌هایی مثل آلمانی، فارسی، لاتین، ارمنی، اسلاوی، سلتیک و بسیاری دیگر که از ریشه هندی مشتق شده‌اند و شباهت دارند، ممکن است ریشه‌های هندی در کپتیک و عبری نیز یافت شود (همان: ۲۹).

او در صفحاتی از کتابش که به ارتباط و شباهت ریشه‌ها می‌پردازد، به‌صراحت می‌گوید که اگر این روش را ادامه دهیم، سر از زبان واژه‌شناسی تطبیقی (comparative vocabulary) درمی‌آوریم. در واقع او شاخه جدیدی را در زبان‌شناسی تطبیقی به نام «واژه‌شناسی مقایسه‌ای یا تطبیقی» ابداع می‌کند (همان: ۴۳۸).

شلگل با طرح دستور زبان تطبیقی (comparative grammar) در زبان‌شناسی، روشی برای کشف شباهت دستور زبان و ساختارهای درونی زبان ارائه داد (همان: ۴۳۹ و ۴۲۹). به گفته کاتیا دی، کار وی در زمینه پیوندهای دستوری زبان سانسکریت با زبان‌های هندواروپایی مبین مقطعی مهم در مطالعه دستور زبان تطبیقی، یعنی اصطلاحی شد که شلگل در این کتاب ابداع کرد (کاتیا دی، ۱۳۹۳: ۷۵)؛ بنابراین او در صفحاتی از کتاب به صفات و افعال می‌پردازد و برای تطبیق ساختارها لازم می‌داند که ابتدا زبان از دایره‌هایی مانند تعاملات خارج شود؛ بنابراین مثال او درباره تعاملات فارس‌زبان‌ها با عرب‌هاست که منجر می‌شود در تطبیق بین گرامر فعلی و قبلی‌شان تطابق کمتری ایجاد شود و گمان شود که هیچ ارتباطی با هندی، آلمانی، یونانی و لاتین وجود ندارد (Schlegel, 1860: 440).

شلگل در کتاب خود، از اصطلاح دستور تطبیقی به نحو بارزی به‌منزله برنامه یک علم تازه استفاده می‌کند که یادآور الگوی «کالبدشناسی تطبیقی» (vergleichende Anatomic) گوته (Johann Wolfgang von Goethe, 1749-1832) است. کاربرد این صفت در زبان آلمانی در قوم‌شناسی و بعدها در روان‌شناسی، تاریخ‌نگاری و... متداول شد؛ اما ترکیب آن با ادبیات دشوار بود (ولک، ۱۳۹۱: ۲۶). دیدگاه شلگلی بر مطالعات جدید در اسطوره‌شناسی، خدانشناسی تطبیقی و لغت‌شناسی تاریخی تأثیر داشته است. برادران گریم (Jacob Ludwig Carl Grimm, 1786-1859 و Wilhelm Carl Grimm, 1863-1785) شارح این دیدگاه هستند (همان: ۴۲ و ۴۳). شروح برادران گریم به قانون گریم و تیپ‌شناسی مورفولوژی (ریخت‌شناسی) معروف شد (Speight, 2007: 2).

۶-۷- پایه‌ریزی زبان‌شناسی همگانی

زبان‌شناسی همگانی، بررسی و توصیف علمی زبان است که در شمار علوم تجربی جای گرفته و موضوع آن پدیده‌ای انسانی-اجتماعی است. این علم در آغاز قرن بیستم بنیاد نهاده شده و پیوسته در حال رشد و گسترش بوده است. خاستگاه این علم نوین زبان‌شناسی تاریخی-تطبیقی است که در قرن نوزدهم با شلگل شروع شد و در اروپا رونق بسیار یافت که در آن زمان فیلولوژی نامیده می‌شد. پژوهش‌های فیلولوژیایی توانست در ظرف مدتی کوتاه بینش مردم اروپا را در زمینه زبان به‌راستی از بن‌زیرورو کند. بینش اروپایی در قرن هجدهم، همان بینش دیرپای ارسطویی بود که به دست اخلاف ارسطو در یونان از جمله زنون رواقی (Zeno, the Stoic) و دیونوسیوس تراخیایی (Dionysius Thrax) و در روم باستان از جمله مارکوس ترنتیوس وارو (Marcus Terentius Varro)، دوناتوس (Donatus) و پریسکانوس (Priscian) تکمیل شده و مبنای نظری برای پژوهش‌های زبانی قبول عام یافته بود.

در چارچوب بینش ارسطویی، تنها دو زبان یونانی و لاتین شایسته بررسی و شناخت قلمداد می‌شدند. بقیه زبان‌ها از آن بربرها یا اقوام وحشی پنداشته می‌شدند که سزاوار هیچ‌گونه توجهی نبودند. همین بینش بسته و تا حدی خودبینانه، سبب شد که اروپا قرن‌های متمادی از حقایق پدیده زبان و از شگفتی‌های پیوند زبان‌ها با همدیگر بی‌بهره بماند. تا اینکه دوران برخورد فرهنگ‌ها و اوج دادوستدهای تجاری، علمی و تمدنی فرارسید. در دهه هشتاد قرن هجدهم، در روز دوم فوریه از سال ۱۷۸۶م. نخستین ضربه کاری بر پیکره بینش ارسطویی وارد شد. این ضربه را ویلیام جونز، خاورشناس انگلیسی، بر آن بینش زد و شلگل توانست گفته‌ها و فرضیات او را بسط دهد و تا حد زیادی آن‌ها را اثبات کند. راهی که جونز و شلگل بر دیگر پژوهشگران گشودند، زمینه را برای زایش و بالندگی زبان‌شناسی همگانی در سده نوزدهم و بیستم فراهم کرد که از جمله سردمداران آن، یاکوب گریم، کارل ورنر (Karl Verner)، راسموس راسک و ویلیام فون هومبولت بودند (رهنما، ۱۳۷۸: ۱۲).

۷-۷- وحدت یا توحید زبانی (The unity of language)

یکی از مسائلی که در زبان‌شناسی مطرح است، وحدت زبان‌هاست (رک: 121: Martinet, 1954). شلگل نخستین بار با طرح عنوان «شباهت یا یکسانی ریشه‌ها» به وحدت یا توحید زبانی اشاره می‌کند که صورت محدود آن برای سه زبان (سانسکریت، لاتین و یونانی) با عنوان «سرچشمه یگانه» توسط جونز مطرح شده بود. البته شلگل نیز نتوانسته وحدت زبانی میان همه زبان‌ها را اثبات کند؛ اما می‌کوشد استدلال‌هایی در این باره ارائه کند یا حداقل اثبات آن را به آیندگان واگذار کند. او هرچند معترف است که شاید هیچ ارتباطی میان زبان هندی با زبان‌ها و لهجه‌های تعداد زیادی از زبان‌های شمالی و جنوبی و آمریکایی نباشد؛ اما شباهتی ساختاری در نقاط ویژه‌ای با هم دارند (Schlegel, 1860: 429). به گفته او چند مثال کافی است که اثبات کند شباهت عمومی زبان‌ها همیشه نمی‌تواند براساس قوانین ریشه‌شناسی اثبات شود. بسیاری از این شباهت‌ها پیش از آنکه منبع واقعی کشف شود، فهمیده شده بود؛ با این حال بهتر است در چنین موضوعات جزئی تحقیق شود و به تطبیق ویژگی‌های دیگر پرداخت. یکسانی کل زبان‌ها به اندازه‌ای زیاد است که اختلافات جزئی نادیده گرفته می‌شود (همان: ۴۳۰). او مثال‌هایی از شباهت هندی با آلمانی، ایتالیایی، یونانی، لاتین و فارسی و ایتالیایی و... ارائه کرده است (همان: ۴۳۲-۴۳۰). این شباهت‌ها حتی در جابه‌جایی، حذف و تبدیل حروف یا خلاصه‌شدن واژه‌ها (شلگل به واژه‌های فارسی ارجاع می‌دهد؛ مانند: apoh هندی که ab در فارسی و aspoh هندی، asb فارسی است)، ترادف معنا (واژه dum (دَم یا نفس) فارسی که بیشتر به صورت نفس کاربرد دارد، در انگلیسی (breath) و در هندی atmoh و در آلمانی athem است)، ضمائر (yoyon هندی، you انگلیسی، to و toon (کتاب‌تون = کتاب تو و شما: ضمیر متصل) در فارسی و soh در عبری به هم شباهت دارند) و نشانه‌های مصدری (ina در هندی با الف و نون یا یاء و نون مصدری در گفتین و خوردین و... شباهت دارد) بررسی شده است (همان: ۴۳۳ و ۴۳۷).

از متن اثر شلگل برداشت می‌شود که او نمی‌تواند دقیقاً اثبات کند که کدام زبان از دیگری گرفته شده است؛ اما شباهت‌ها و یکسانی ریشه‌ها یا همان توحید زبانی را حداقل در بسیاری از زبان‌ها اثبات می‌کند. او دیدگاه وحدت ریشه‌های زبان را غیرمحمتمندانسته و می‌گوید که این یکسانی یک‌دفعه و مانند رعدوبرق قابل اثبات نیست و باید با مثال‌های زیاد اثبات شود (همان: ۴۳۳). با این حال او با قطعیت، هندی را قدیمی‌تر از فارسی دانسته است (همان: ۴۳۴). او با اینکه به یقین نسبی رسیده که هندی قدیمی‌تر از بسیاری از زبان‌هاست، باز با سؤال آیا زبان هندی الزاماً پیش‌ساختار قدیمی‌ترین زبان یا ریشه همه زبان‌هاست؟ (همان: ۴۳۹)، تردید خود را ابراز می‌دارد. سؤال شلگل با اینکه او در شباهت‌ها تردید ندارد، ولی در تقدم و تأخر زبان‌ها تردید کرده، خود به نحوی اثبات وحدت زبان‌هاست و اینکه با وجود فاصله جغرافیای طولانی هند و یونان و آلمان تردیدی در منشأ واحد در زمان خلقت انسان یا مدتی بعد از خلقت دارد که به تدریج نشر و تغییر و تحول یافته است. برخلاف نظر برخی، نمی‌توان این تغییر و تحول را تکامل دانست؛ چون در جغرافیای مختلف بر اثر عوامل مختلف تغییراتی ایجاد شده و اینکه کدام کامل‌تر است، قابل تشخیص نیست.

دیدگاه توحیدی زبان اگرچه هنوز میان زبان‌شناسان مورد بحث است، اما با روش و نحوه استدلال شلگل یعنی «مثال‌زدن زیاد»، نمی‌شود ادعا کرد که اثبات صورت گرفته است؛ چون براساس روش پوپری، بسیاری از موارد تأییدکننده یک قاعده هرگز آن قاعده را اثبات نمی‌کنند، یک مثال نقض کافی است تا فرضیه نقض شود (استنفورد، ۱۳۹۳: ۱۲۳-۱۲۲). با این حال باید استدلال دیگری را که گفته شد، ترجیح داد. با این وجود هر چند شلگل در ابتدا دنبال اثبات ریشه تک‌زبانی زبان‌ها بوده، به تعبیری می‌خواسته اثبات کند که ریشه همه زبان‌ها از هندی نشأت گرفته، ولی سر از توحید زبانی درآورده و ضمن اینکه معتقد است زبان مانند اهرام ثلاثه یک‌باره ایجاد نشده و به صورت فرایندی است که نقطه شروع و تکاملی دارد (شلگل، ۱۸۶۰: ۴۳۹). وی نتوانسته شروع زبان‌ها را اثبات کند و اینکه نشان دهد کدام زبان تکامل یافته‌تر است. او ضمن اینکه به شباهت

آلمانی و فارسی اشاره کرده است، این فرض را که ریشه فارسی، به آلمانی برگردد غیرمنطقی می‌داند؛ چون گرامر آلمانی بیشتر شبیه فارسی است، اما شباهت‌هایی با یونانی و هندی نیز دارد (همان: ۴۴۰). با اینکه در زمان او هنوز نظریه داروین مطرح نشده بود، او به اصل انواع و تکامل می‌تازد و آن را احمقانه می‌داند، چون براساس تحقیقات او هوش قبل از تاریخ وجود داشته و بعضی از مسائل مربوط به هوش در زبان و فلسفه هندیان کامل‌تر از همه زمان‌هاست (همان: ۴۶۵).

۷-۸- تردید در زبان عبری و عهد عتیق

تقریباً بیشتر زبان‌شناسان براساس کتاب عهد عتیق، با این نظر موافق بودند که عبری زبان اولیه و خاستگاه دیگر زبان‌هاست و توسط حضرت نوح پس از طوفان نجات یافته است (عهد عتیق، باب ۱۱ سفر پیدایش، آیات ۹-۱؛ Nickel, 1985: 40). این زبان تا قرن ۱۸م. زبان اصلی یا زبان مادر شناخته می‌شد (برنال، ۱۹۸۷: ۲۰۲-۲۰۱). علمای مسیحی به دلایلی چون تعصبات مذهبی و شاید نبود علم، به این فرضیه معتقد بودند و زبان‌های دیگر را منشعب از عبری می‌دانستند؛ به‌همین دلیل طبقه‌بندی زبان‌ها را برپایه زبان عبری بنا نهاده بودند. این عقیده را برای نخستین بار بارسن‌ژرم (Ste-Jerome) در قرن چهارم میلادی اظهار کرد. افراد دیگری مانند ایزیدوردوسوی (Isidore de Seville) در قرن ششم و گالیوم پاستل (Guillaume Postel) در قرن شانزدهم این نظر را تأیید کردند. عملی کردن چنین عقیده‌ای اساس زبان‌ها را متزلزل می‌ساخت؛ زیرا مجبور بودند برای بافتن رابطه‌ای میان زبان عبری و زبان‌های اروپایی شکل و معنی کلمات را در هم بشکنند و تأویلات نابجایی انجام بدهند. این عقاید نزدیک به دو قرن ادامه پیدا کرد؛ به این معنی که زبان عبری را «زبان مادر» تصور می‌کردند و زبان‌های دیگر را گرفته‌شده از آن می‌دانستند. در آغاز قرن هیجدهم، لیبنیز (Leibniz)، فیلسوف و ریاضی‌دان آلمانی، به شدت با اینکه عبری زبان مادر است مخالفت کرد، اما مخالفت او منعکس نشد (زمرّدیان، ۱۳۴۷: ۲۵۸-۲۵۷). تا اینکه اثر شلگل منتشر شد و توانست تصورات نادرست را کنار بزند. شلگل در اثر خود بارها تردیدش را به زبان عبری و عهد عتیق ابراز داشته است. او با مطرح کردن معیار ناقص عهد عتیق در عقاید عبریان تشکیک می‌کند و معتقد است که خرافات و اشتباهات عهد عتیق در مسیحیت قابل تشخیص است (Schlegel, 1860: 516-518).

پس از انتشار اثر شلگل، نگاه غربی‌ها به عهد عتیق دگرگون شد و در مورد آن تشکیک کردند؛ چون دریافتند که زبان سانسکریت با زبان عبری متفاوت است و ریشه‌ای جداگانه دارد. زبان عبری با فعل و زبان سانسکریت و هندواروپایی با اسم شروع می‌شد. به گفته شلگل هیچ کدام از اصول زبان هندی و فارسی، در کتاب مقدس یافت نشد و آنچه که عبریان آموزش می‌دهند، براساس یک سیستم فلسفی نیست (همان: ۵۱۷).

۷-۹- طرح نظریه نژادی بر اثر زبان‌شناسی شلگلی

نژادپرستی پدیده‌ای جدید نبود، اما پژوهش‌های شلگل راه سوءاستفاده را برای نژادپرستان باز کرد. هرچند شلگل در دوره‌هایی به آلمان تعصب می‌ورزید و نظریات نژادی را مطرح می‌کرد، ولی بعید است که اقدامات نژادپرستان پس از خود را تأیید کرده باشد (همان: ۵۱۵). واژه «آریان» را که شلگل از واژگان سانسکریت (ari) و آلمانی (Ehre) به معنای شرف (honor) ابداع کرد، اساسی شد برای مفهوم یک خانواده نژادی که توسط زبان‌شناسان نژادپرست تئوریزه شد (هیس، ۱۹۳۳: ۶۷-۶۳). پس از شلگل با تکیه بر عدم ارتباط عبری (شاخه‌ای از سامی) با دیگر زبان‌ها نظریات نژادگرایانه گسترش یافت. رنان به موفقیت‌های هندواروپایی در مقایسه با سامیان پرداخت (پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۱۸۹-۱۸۸؛ سعید، ۱۹۷۹: ۱۴۸-۱۳۰). مارتین برنال در اولین جلد کتاب خود به نام آتن سیاه (۱۹۸۷) محرک‌ها و جای پای عامل اروپایی را در جداکردن خود از مصر و آفریقای سیاه مورد بحث و وسیع قرار داده است (برنال، ۱۹۸۷: ۲۲۹؛ هیس، ۱۹۳۳: ۶۳). آسیا کانون توجه شد نه آفریقا؛ به عبارت دیگر هند جای مصر را که تأثیرگذار بر عبریان و یهود بود، گرفت. زمزمه‌ها درباره مدل نژادی جدیدی به نام «هندواروپایی» یا «آریان» بود. شلگل اولین کسی بود که تشابه زبان را به نژاد ربط داد. چنین ایده‌ای حامل پیامی مبنی بر تعدد مبادی زبان‌ها و انسان بود

(هوبسباوم، ۱۳۹۷: ۳۳۷). به گفته پُلیاکوف، شلگل اثر زبان و خرد‌اندیشان را منتشر کرد تا تئوری نژادی خود را به اثبات برساند (پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۱۹۱).

از آن به بعد هند قبله‌گاه محققان اروپا در قرن ۱۹م. و پس از آن شد. شوپنهاور (Schopenhauer) مدعی شد دارای نژاد هند و بودایی است. نیچه (Nietzsche) خود را به پرشن یا پرژن متصل کرد و مدعی پیروی از زرتشت شد (سعید، ۱۹۷۹: ۹۸، ۱۳۷). هگل بر این باور شد که منبع همه حکمت هند است. گوته شیفته کشف اندیشه هندواروپایی شد و اثری را به سر ویلیام جونز اختصاص داد؛ هر چند گوته هرگز میلی به تفکرات نژادی نشان نداد (پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۱۸۶؛ ۱۹۸۴: 447,458; Schwab). تمرکز محققان بر مطالعات هندواروپایی، ایده خام شلگل را دنبال می‌کرد. جرالد رندال در مهد آریان‌ها (۱۸۸۹) اولین کسی بود که به تناقض‌های نژادپرستان پرداخت (پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۱۹۶-۱۹۵). هرچند تئوری نژادی براساس مطالعه مقایسه‌ای زبان‌شناسی و توجه به رنگ پوست رشد کرد و به یهودیان و عبری‌زبان‌ها تعمیم یافت (رندال، ۱۸۸۹: ۴۹-۴۸). البته باید افزود که موضوع ربط‌دادن اشتراک زبان‌ها و تعمیم آن به ایده نژاد شاید نتیجه روشی است که وسایل و اطلاعات را به محققان اروپایی داد و بدین‌سان امکان داد، دو تمایز شدید بین جوامع را براساس زبان و نژادشان را به هم ربط دهند و بر آن پای فشارند. آگاهی نژادی و حس برتری ناشی از استعمار و برده‌داری به اروپاییان به‌عنوان یک قاره سفید یک حسی از خود داد که گیج و مبهوت بماند که چگونه همه انسان‌ها می‌توانند در این دنیا بخشی از یک خانواده باشند؛ آن هم با این همه شکاف زیاد در ریخت‌شناسی، رفتار، رسوم و زبان، دانش و آگاهی تاریخی پدیده را از بسیاری از این شرایط جدا نکرد. افرادی مانند گوینو (Arthur de Gobineau) این مسیر را ادامه دادند (Gobineau, 2011: 371-379؛ پلیاکوف، ۱۹۷۴: ۱۹۹) و یهودیت که خود روزگاری قربانی نظریه نژادی بود، یک حس نژادپرستی به بار آورد و افزایش آن منجر به تشکیل دولتی استعمارگر به‌نام اسرائیل در سال ۱۹۴۸م. شد. گوینو که اصل کتابش به آلمانی «: Versuch über die Ungleichheit der Menschenrassen» به معنای جستار در باب عدم‌تساوی نژادهای انسانی بوده و در سال ۱۹۳۹م. در اشتوتگارت چاپ شده است.

۷-۱۰- پرداختن به ریشه اعداد با زبان‌شناسی

به‌نظر شلگل اعداد نیز همچون واژه‌ها به هم شباهت دارند. او اعداد یک، پنج، صد و هزار را مثال می‌زند که هندی، فارسی، آلمانی و لاتین آن‌ها شبیه هستند. حتی صفات اعداد در این زبان‌ها و نام ماه‌های لاتین نیز از آن‌ها مشتق شده‌اند (همان: ۴۳۷). او ضمن توجه به شباهت ریشه اسطوره‌ها (برای نمونه: شباهت واژه میترا و مهر فارسی با mur هندی) و واژه‌شناسی آن‌ها، به آواتار هندی که به عدد ده یعنی مبنای اعداد هندی اشاره دارد (همان: ۴۷۴). این نظرات منجر به این شد که پس از شلگل به تفاوت‌های اعداد در زبان‌های گوناگون مقایسه شوند؛ از جمله اینکه: اعداد هندی، آلمانی و فارسی با عربی مشابه است و برخلاف رومی صفر دارند. شلگل عقیده دارد که دشوار است بگوئیم اعداد فیثاغورثی اختراع یونانیان است یا منشأ شرقی دارد (راغبی‌مقدم، ۱۳۹۴: ۶۶ و ۶۷؛ schlegel, 1860: 521).

۸- نتیجه‌گیری

روش شلگل در پژوهش‌های علمی، به‌ویژه زبان‌شناسی و شرق‌شناسی تحول‌عظیمی ایجاد کرد. او از واژه‌ها وارد شد و به دستور زبان و سایر وجوه زبان پرداخت. او ضمن اینکه کار خود را استفاده از واژگان و شواهد آشکاری دانست تا ذهن‌ها را به وجد آورد و نه اینکه به کار علمی پردازد؛ اما نه تنها با جزئی‌نگری و مقایسه کم‌نظیر زبان‌ها پژوهشی علمی انجام داد، بلکه در اثر خود بارها پژوهشگران را به کار علمی تشویق کرده است. هرچند بسیاری، از وجود شلگل و اثر او غفلت کرده‌اند؛ اما نقش توصیه‌ها و اثر او در آثار افرادی چون بوپ و برادران گریم قابل مشاهده است. شلگل در عصری که معروف به عصر اندیشه بود، اندیشه‌ای نو آفرید و با ایجاد رابطه میان زبان، اسطوره، تاریخ و باستان‌شناسی توانست ارتباطی میان بخش بزرگی

از جهان بشری برقرار کند. او توانست با اثبات و تقویت نظرات گذشتگان و استادان خود و همچنین ابداعات گوناگون، زبان‌شناسی را وارد فضای جدیدی کند و به آن عمق بیشتری ببخشد. از مهم‌ترین دستاوردهای تحقیقات شلگل این بود که توانست نظر شرق‌شناسان را به حوزه زبان‌شناسی جلب کند.

۹- منابع

۱. ابوالقاسمی، محسن. (۱۳۷۳). *تاریخ زبان فارسی*، تهران: سازمان سمت.
۲. احمدی، بابک. (۱۳۹۶). *رساله تاریخ (جستاری در هرمنوتیک تاریخ)*، چاپ پنجم، تهران: نشر مرکز.
۳. استفورد، مایکل. (۱۳۹۳). *درآمدی بر تاریخ پژوهی*، ترجمه مسعود صادقی، تهران: سمت.
۴. برنال، مارتین. (۱۹۸۷). *آتن سیاه*، نیو برونسویک، نیوجرسی: چاپ دانشگاه روتگرس.
۵. بیگس، رابرت. (۱۳۸۹). *درآمدی بر زبان‌شناسی تطبیقی (زبان‌های هندواروپایی)*، ترجمه اسفندیار طاهری، تهران: سمت.
۶. پُلپاکوف. (۱۹۷۴). *افسانه آراین*، نیویورک: کتابخانه نیوآمریکن.
۷. جاحظ، *فخرالسودان علی البیضان*. (۱۹۸۸). شرحه و قدم له علی حواشیه عبدالامیر علی مهنا، بیروت: دارالحداده.
۸. جنیدی، فریدون. (۱۳۹۰). *زندگی و مهاجرت آریایی‌ها بر پایه گفتارهای ایرانی*، چاپ ششم، تهران: بلخ.
۹. دوسوسور، فردیناند. (۱۳۴۴). *نظری اجمالی به علم زبان‌شناسی*، ترجمه سید ضیاءالدین دهشیری، *مجله وحید*، ۲۲، ۳۹-۴۲.
۱۰. راغبی مقدم، محمد؛ نراقی، حسین. (۱۳۹۴). *مباحثی در تاریخ پیدایش اعداد*، تهران: تایمز.
۱۱. رستمی، محمد. (۱۳۹۰). *ایران‌شناسان و ادبیات فارسی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۱۲. رندال، جرالد. (۱۸۸۹). *مهد آریان‌ها*، لندن: کمپانی مکمیلان.
۱۳. رهنما، تورج. (۱۳۷۸). *برگ سبز (بزرگداشت نامه دکتر آنالیزه قهرمان)*، تهران: نشر آتنا.
۱۴. زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۹۲). *نقد ادبی*، چاپ دهم، تهران: امیرکبیر.
۱۵. زمردیان، رضا. (۱۳۴۷). *زبان‌شناسی چیست؟*، *مجله دانشکده ادبیات مشهد*، ۴(۲)، ۲۶۸-۲۵۱.
۱۶. سعید، ادوارد. (۱۹۷۹). *شرق‌شناسی*، نیویورک: وینتیج بوکس.
۱۷. کاتیا دی، هی؛ اسپیت، آلن. (۱۳۹۳). *برادران شلگل*، ترجمه سید مسعود حسینی، تهران: ققنوس.
۱۸. ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۴۷). *زبان‌شناسی و زبان فارسی*، تهران: انتشارات بنیاد فرهنگ ایران.
۱۹. هال، رابرت اندرسن. (۱۳۶۳). *زبان و زبان‌شناسی*، ترجمه محمدرضا باطنی، تهران: امیرکبیر.
۲۰. همتی گلپان، عبدالله. (۱۳۸۶). *تاریخچه شرق‌شناسی (کاوشی در سیر مطالعات اسلامی در غرب)*، مشهد: جهاد دانشگاهی.
۲۱. هوبسباوم، ا.ج. (۱۳۹۷). *عصر انقلاب*، ترجمه علی اکبر مهدویان، تهران: آگاه.
۲۲. هیس، کارلتون. (۱۹۳۳). *تاریخ سیاسی و اجتماعی اروپای مدرن*، نیویورک: شرکت مک‌میلان.
۲۳. ولک، رنه. (۱۳۹۱). *نام و ماهیت ادبیات تطبیقی*، ترجمه سعید رفیعی خضری، *ادبیات تطبیقی* ۲/۳، ۶، ۵۳-۱۴.
۲۴. <http://bjes.ir/post/Genesis11>: برگرفته از نسخه خطی «عهد عتیق و عهد جدید»، Unwin Brothers، لندن، ۱۹۰۴.

25. Bowra, sir Maurice. (1973). *The Romantic Imagination*, oxford.

26. Croft, W. (1990). *Typology and Universals*, Cambridge University Press.

27. Cuddon, J.A. (1984). *A Dictionary of Literary Terms*, Revised, penguin books.

28. Elias, Johann, Schlegel, Karl Wilhelm Friedrich von. (1911). *Encyclopædia Britannica* (11th ed.). Cambridge University Press.

29. Furst, Lilian R. (1972). *Romanticism in perspective*, Macmillan st Martin's press.

30. Gobineau, Arthur. (2011). *Essai sur linegalite des races humains*, USA: domain.

31. Gombrich, E.H. (2005). *A little History of the world*, Translated by caroline mustill, New Haven and London: university Press.
32. Jones, William. (1867). *The Works of Sir William Jones*; vol v.
33. Köppel, Petra. (1994). *Pädagogischer Vergleich: Die deutschen Präpositionen und ihre Entsprechungen im Türkischen: Diplomarbeit*, Gießen.
34. Lockman, Zachary. (2004). *Contending visions of the Meddle East: The history and politics of orientalism*, Cambridge university.
35. Martinet, Andre. (1954). *THE UNITY OF LINGUISTICS*, WORD, 10: 2-3, 121-125.
36. Nickel, Gerhard. (1985). *Einführung in die Linguistik: Entwicklung, Probleme, Methoden*, E.Schmidt, Berlin.
37. Rines, George Edwin. (1920). publication: Böhme, Traugott, Schlegel, Karl Wilhelm Friedrich von. In *Encyclopedia Americana*.
38. Robins, R.H. (1967). *A Short History of Liguistic*, Longman Group, london.
39. Schlegel, Frederick von. (1860). *The Aestheic and miscblanbous works*, translated E.j. Millington, London: coven Garden.
40. Schwab, Raymond. (1984). *The Oriental Renaissance*, Translated by Patterson-Black and Reinking, New York: Colombia University Press.
41. Speight, Allen. (2007). Friedrich Schlegel , in the *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
42. Sternemann, R. Gutschmidt, K. (1989). *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*, Akademie Verlag, Berlin.
43. Wendt, Heinz. (1968). *Die Sprachen*, Fischer Lexikon. Frankfurt: M.
44. Zamoyski, Adam. (2007). *Rites of Peace: The Fall of Napoleon & the Congress of Vienna*.

